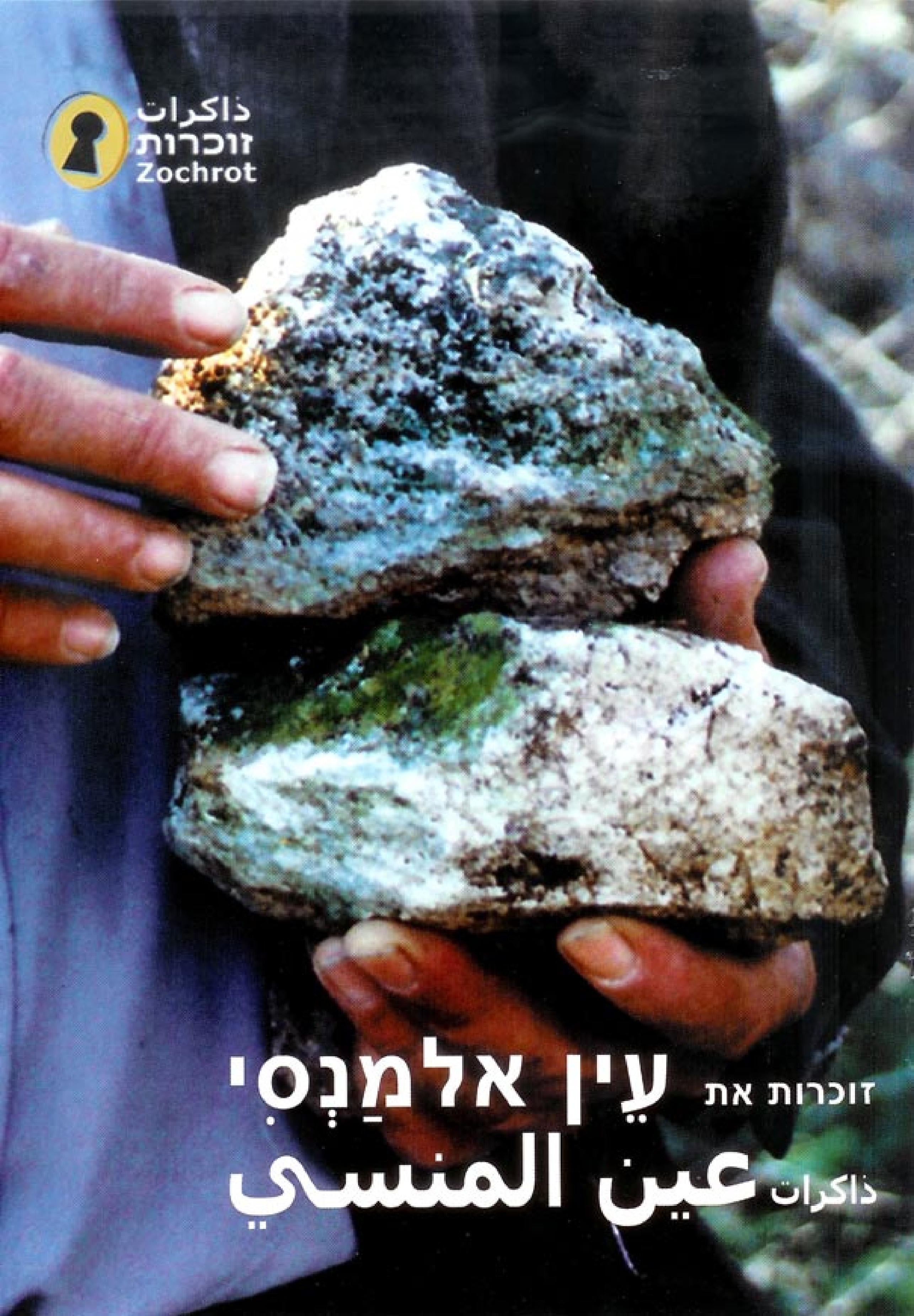

ذاكرات
זוכרות
Zochrot

זוכרות את עֵין אלמַנְסִי
ذاكرات عين المنسي

עריכה:
איתן ברונשטיין

הפקה:
עמותת זוכרות (ע״ר מסי 58-038-952-6)
בית עובד 13, ת״א, ת.ד. 52705
www.zochrot.org

ראיונות, צילומי סטילס ווידאו:
רנין ג׳ריס

הצילום בשער:
פליט מעין אלמנסי מחזיק בידיו אבנים של ביתו ההרוס.

עיצוב כריכה:
טליה פריד

גרפיקה והפקה לדפוס:
רהאדה ערפאת

תמלול והגהה:
איריס בר, עמית לנדאו, מרזוק חלבי

סיוע בהפקת הראיונות והאירוע:
עדנאן מחאמיד, אל-לג׳ון

تجميع مواد وكتابه:
إيتان برونشطاين

انتاج:
جمعية تذكرن (جمعية مسجلة رقم (٥٨-٠٣٨-٩٥٢-٦)
بيت عوفد ١٢، تل-أبيب، ص.ب. ٥٢٧٠٥
www.nakbainhebrew.org

مقابلات، صور عادية وفيديو:
رنين جريس

الصورة بالغلاف:
لاجئ من عين المنسي يحمل بيديه حجارة من بيته المهدوم

تصميم الغلاف:
تاليا فريد

تصميم :
رهادة عرفات

طباعة المواد والتدقيق اللغوي:
إيريس بار، عميت لنداو، مرزوق حلبي

ساهم في إعداد اللقاءات و إنجاح المناسبة:
عدنان محاميد من اللجون

פברואר 2006

شـــباط ٢٠٠٦

© All Rights Reserved to those who were expelled from their homes.

הקדמה

עין אלמנסי היה כפר קטן יחסית במחוז ג'נין של פלסטין. חיו בו ב-1948 כמאה איש/ה ואדמתו השתרעה על 1278 דונם. הוא נמצא בין צומת מגידו ליישוב מדרך עז. מאז שגורשו ב-1948, חיים חלק מפליטי עין אלמנסי באום אל פחם. תושבי עין אלמנסי היו פלאחים וסמוך להם היה כפר נוסף בשם אל מנסי שתושביו היו בדואים. את המעיין "עין אלמנסי", שעל שמו נקרא הכפר, ניתן למצוא היום סמוך לבית הקברות של הכפר, השריד העיקרי שנותר ממנו. בית הקברות נמצא ליד תחנת הדלק אליה מגיעים כשנוסעים צפונה מצומת מגידו כשני ק"מ. צפונית לבית הקברות יש צמחיה צפופה עם עצי פרי שנותרו מאז 1948. שם היה מעיין הכפר שסיפק מים לסביבה.

בני מוריס כותב שהכפר נכבש ונהרס כחלק מהתקפות ה"הגנה" שהחלו ב-8/4/1948 באזור משמר העמק. בהתקפות אלה גורשו תושבי הכפרים אבו שושה, אבו זריק, אל כפרין, א-נעינעיה, אל-עיביה א-תחתא, אל-עיביה אל-פוקא, אלמנסי ועין אלמנסי. בחלק מהכפרים ערכו אנשי הפלמ"ח תרגילי לוחמה בשטח בנוי והם נהרסו תוך ימים אחדים. על פשעי המלחמה של התוקפים היהודים ניתן ללמוד ממכתב של אליעזר באואר, חבר קיבוץ הזורע, אל ישראל גלילי ובכירים אחרים במערכת הביטחון: "כאשר נכבש הכפר (אבו זריק) נסו תושביו וביקשו למלט נפשם בבורחם בשדות העמק. יצאו כוחות מהישובים הסמוכים ועקפו אותם. היו חילופי יריות שבהם נהרגו אחדים מבין הערבים. אחרים הסגירו עצמם או נפלו לידי היהודים בלי נשק. רובם נהרגו. ואלה לא היו אנשי כנופיות כמו שנכתב אחרי-כן ב"על המשמר" אלא פלאחים חסרי מגן, מנוצחים. (...) גם בתוך הכפר, כאשר נתגלו כעבור שעות אחרי גמר הקרב כמה אנשים הסתתרו - הרגו אותם... אומרים שהיה גם מקרה של אונס. (...) מהרכוש בבתים והבהמות שנשארו בלי רועים לקח כל אחד מה שידו השיגה. (...) הרי זה אין אלא גזל..."

מאז גורשו ב-1948, חיים חלק מפליטי הכפר באום אל פחם. חוברת זו מביאה את סיפוריהם של חלק מפליטים אלה. החוברת מופקת עבור אירוע זיכרון וביקור בשטח הכפר ההרוס, בו מספרים העקורים את זיכרונותיהם ויהודים באים להקשיב להם, כנראה בפעם הראשונה מאז הנכבה. באירוע זה גם מוצבים שלטים המציינים את אתרי הכפר. רוב פליטי עין אלמנסי גורשו מזרחה ב-1948 וחיים מאז בגדה המערבית ובירדן. הם מנועים מלבקר את כפרם ולראות את שרידיו. אירוע הזיכרון והחוברת הם תרומתה של זוכרות להכרה של היהודים בישראל בחובם המוסרי כלפי הפליטים שגורשו בנכבה מבתיהם ומאז מבקשים את זכותם לשוב.

מוחמד מוניב זיד מתפלל על אדמת כפרו עין אלמנסי

محمد منيب زيد يصلي على ارض قريته عين المنسي

עדויות

ראיון עם מוחמד מוניב זיד והאני מוניב זיד

אני אספר לכם על הכפר בו גרתי וגדלתי עד גיל 14, ואני מכיר כל פינה בו... אני יודע איפה המעיינות... אלמנסי הצטיינה במעיינות רבים... למשל מעין אלרז, מעין אלמנסי, מאין אלנזאזה ומעין אלכבה.. מי המעיינות כולם היו נשפכים לתעלה אחת והפלאחים היו משתמשים בה לגידול ירקות. המעין הראשי נמצא היום מתחת לכביש מערבה לבית הקברות... בואדי שמחבר בין אלמנסי ולגיון... לגיון נמצאת במזרח ואנחנו מערבית לה. המים זרמו כל השנה. האנשים היו פלאחים... הם זרעו חיטה ושעורה ותירס וסומסום, כל סוגי התבואות והקטניות, באלמנסי היו עצי לימון, בננות, תאנים, תפוחים, זיתים, היו מגדלים מלפפונים, חצילים, קישואים, עגבניות, חסה, בצל... את כל סוגי הפירות והירקות, היו לנו עדרים וגמלים ותרנגולות ובקר. בשנה בה יצאנו ממנסי זרענו בערך 3 קנאטר (קנטאר הוא 100 רוטל).. במשך כל השנה האדמה היתה מעובדת. היו אנשים שעבדו את האדמה שלנו ובסוף העונה היו לוקחים חצי מהיבול.. היה איש ממשפחת אלשיחי באלמנסי שהיה מיצא מכוניות ירקות לחיפה ולגינין, אבל בעיקר היינו מעבירים את היבול לחיפה במכוניות... היו בכפר שתי משאיות, אצל מוחמד אלאסעד ואצל ילדיו של מוסטפא אבו יוסף אבו עיזאלה. הם היו אורזים את הירקות בארגזי עץ או בשקים, ומעמיסים על המכוניות לחיפה. אותנו, הקטנים, היו מעסיקים במילוי הארגזים בירקות. אני מילדי המהפכה... שמעתי מאנשים אודות המהפכה... שמעתי שאחיו של עז אלדין אלקסאם היה חי באזור אלמנסי, והיה לו כאן בוסתן. אלמנסי היתה כמו משפחה אחת.. לא היו בה זרים... אנו היינו ילדי השיחי מוסטפא. סבי הוליד 12 ילדים ו-12 בנות, מ-3 נשים, הוא היה נשוי לארבע נשים אחת מהן לא ילדה ילדים. כולנו גרנו באלמנסי וחיינו מחקלאות, כולם היו מעבדים את האדמה. בבעלות משפחתנו, משפחת אלשיחי מוסטפא, היו בערך 2800 דונם רשומות בטאבו אחרי פרצלציה, כל אחד יודע בדיוק את שטח הקרקע שלו ואת מספר הדונמים שבבעלותו, היו מגיעים לאלמנסי פועלים מכפרים אחרים לעבוד באדמה... אפילו מאלעריש שבמצרים הגיעו פועלים, כינו אותם אלבלאוונה, היו להם גמלים שבאמצעותם עבדו והביאו את היבול לגורן. הפועלים עבדו את האדמה, קצרו וזרעו... היו לנו בתים נוספים, בהם גרו הפועלים מהכפרים האחרים שבאו לעבוד באלמנסי ובני משפחותיהם... וזאת בנוסף למחסנים רבים בהן אכסנו את היבולים... הפועלים היו מקבלים מחצית התוצר, ואלו שעבדו בחריש קבלו רבע, כך גם הבוסתנאי. היו פועלים שעבדו בשכירות יומית ושכרם היה חמישה או עשרה גרוש... השכר היה אחיד בכל כפרי פלסטין, ככל הידוע לי בכפרי צפון פלסטין היחס היה אחיד. הפועלים היו קוצרים את החיטה בחרמשים, אח״כ היו אולמים אותו לאלומות, מביאים על הגמלים ודשים אותו באמצעות סוסים. באלמנסי היה פעמים רבות סחר חליפין, למשל היינו נותנים לסוחר כמות מסוימת של ענבים ותמורתם היה נותן לנו תפוזים... מי שהיה לו כסף היה משלם ומי שלא היה מחליף.

החיים היו טובים... למשל, הספר היה מספר אותנו במשך כל השנה, ובסוף השנה היה לוקח כמות מסויימת של מוצרים מכל משפחה...

לאלמנסי היו שכנים יהודים ממשמר העמק... היחסים עמם היו טובים מאוד... אני זוכר שהיתה שותפות בינינו ובינם בסוסים אצילים... לפעמים היינו משאילים מהם טרקטורים כדי לחרוש את האדמה, כל פעם שהיהודים היו עוברים באלמנסי בדרך למגידו היו דורשים בשלומנו ואמרים ״שלום שלום״ ואנחנו הכרנו רק את המילה הזאת והיינו עונים להם בה...

אני זוכר פעם גנבו בקר ממשמר העמק, המשטרה באה אלינו ואנחנו עזרנו לשוטרים לחפש את הגנב. למשמר העמק קראו כפר אבו שושה, המוכתר של הכפר שמו היה סלים. משפחת אבו שושה היתה, כך אומרים, ממוצא תורכי. היו בבעלותם שטחי אדמה נרחבים, הם קנו אדמה מהערבים ובנו עליה התנחלות. מי שמכר את האדמה לאבו שושה הרגו אותו ב-1936 (בזמן המרד)... הרג אותו אחמד אלפארס מהמורדים הערבים באם אלפחם, ואח״כ האנגלים הרגו אותו בכפר קרע.

אני זוכר שכשחלינו היינו הולכים לעפולה לרופא בשם בורמן... הוא היה מרפא אותנו. האנשים אז לא היו חולים הרבה כמו היום, בגלל שכל האוכל שלנו היה בריא ללא חומרים כימיים... היינו מזבלים את האדמה בזבל בלדי ולא כימי. כשהיינו חולים היינו הולכים גם לחיפה להתרפא ולגינין. אני זוכר רופא בשם סעיד אלנמר מגינין, כל מי שהלך אליו הבריא. לבית החולים רמב״ם בחיפה קראנו בית חולים חמזה, כי עבד בו רופא מנתח בשם חמזה, רופא פלסטיני ממייסדי בית החולים.

חאג' מחאגינה מחמד שריף זיד ומוחמד מוניב זיד בשטח בית הקברות של הכפר
الحاج وحاجة محمد شريف زيد ومحمد منيب زيد في ارض مقبرة القرية

הכפר אלמנסי קיים מאז ימי סבי עבד אלחיאלק. היה שיחי בשם מוחמד אלמנסי (וולי) זהו סבנו, איננו יודעים בדיוק מדוע כינו אותו אלמנסי, אך אנו יודעים שהכפר נקרא על שמו מזה שנים רבות. היו שני כפרים בשם אלמנסי. מנסי אלערב שלצד כפרנו, שחיו בה גם נוצרים, משפחת חדאד, שהיו להם בתים שנקראו "אלעקוד" (מאחר והיו בנויים מקשתות), והאזור בו הם גרו נקרא אלעקוד. אלמנסי הזאת היא במחוז חיפה, ואנחנו עין אלמנסי שבמחוז ג'נין.

מספר תושבי אלמנסי עם הפועלים שהיו גרים בה היה בערך 700 או 800 אנשים. אל-מנסי אלערב היתה גדולה יותר, היו בה בערך 7 חמולות. באלמנסי היה מסגד אחד, ישן, הקומה הראשונה היתה מרכז מסחרי וחנויות. המסגד היה בקומה השנייה. ליד המסגד היה מעין מיים. בחנויות היו מוכרים ממתקים, סבון, זמן, אורז, קמח, סוכר וממרח תמרים...

באלמנסי היתה טחנת קמח אחת שייכת לאלמנסי אלערב, ללבדו. אחרי המסגד היתה טחנת הקמח ואחריה בית הספר... באלמנסי היה בית ספר אחד, בנינו אותו אנו, תושבי מנסי הערבים הבדואים, ולמדו בה רק הילדים... אני זוכר שהיו שתי בנות שלמדו בבית הספר, שמותיהם עבלה וזינב... בנותיו של אלחאג' מנסור מאלמנסי אלערב. בית הספר היה עד כתה ז'... למדנו חשבון מכתה ב' למדו בעל פה את לוח הכפל, מנהל בית הספר היה עבד אלרחים מקלקיליה, היה מורה בשם דואס מאג'זם ומורים בשם עלי, אברהים ועאדל. היו בערך 7 מורים. היינו שרים בבית הספר את ההמנון הפלסטיני כל יום. בבית הספר למדנו ערבית, דת וקוראן, גיאוגרפיה והיסטוריה... מי שרצה להמשיך את לימודיו היה עובר לחטיבת הביניים באם אלפחם. משרצה להמשיך בתיכון היה לומד בג'נין או בחיפה, וללימודים גבוהים היו נוסעים לסוריה, לבנון ומצרים. בית הספר היה בנוי על מגרש גדול בערך 100 דונם... סביב בית הספר היו בוסתנים וגן גדול, בו זרועים כל סוגי העצים ומשאבה ששימשה להשקייה. גן אלמנסי זכה בפרס הגן היפה ביותר בפלסטין. היה עץ בגן בית הספר, שנמצא עד היום, ששמה עץ הזרזורק. כשהיינו קטנים היינו אוכלים אל פרחיה האדומים..

בשנות הארבעים ערך הועד הערבי העליון הפלסטיני, בהנהגת אלחאג' אמין אלחסיני ופיאד אלחסן מאם אלפחם, קמפיין העלאת תודעה שאסור למכור אדמות ליהודים כי הם רוצים להשתלט על פלסטין, ואיימו שיהרגו את מי שימכור את אדמותיו. המרכז הראשי של הועד היה בירושלים, אבל היו להם משרדים בחיפה ויפו. הועד הערבי היה קונה אדמות מהאנשים כדי שלא ימכרו ליהודים, אף אחד מאלמנסי לא מכר את אדמתו.

מדיניות גרוש הפלסטינים היתה מתוכננת עוד מימי האנגלים, מאז הצהרת בלפור. אני זוכר פעם שאבי בנה בית, הלך להביא מלט כדי לצקת את רצפת הבית אך לא הרשו לו. לפלסטינים בכפרים היה אסור לבנות במלט וברזל, רק בערים מותר.

זו היא לדעתי הוכחה שהיתה תכנית לגרושנו בעתיד. לפני הנכבה לא היתה מודעת מספקת אצל עמנו הפלסטיני, עמנו היה מאוד תמים.

שמעתי הרבה אודות גרדום עכו. כל יום שני וחמישי היו משפטים בעכו והיו תולים את המורדים... בימי האנגלים היו אוספים את האנשים בגורן... ומשת"פ היה מלשין לאנגלים מי שייך למורדים... אז היו עוצרים את האנשים ומוציאים אותם להורג. אחרי המרד... בא הנציג האנגלי, ששמו מטר דיל, בכדי לדכא את המרד, בחתונות היו שרים "תסדר את זה מסטר דיל, אולי באמצעותך יבוא הפתרון" אחרי חודשיים נכשל בדיכוי המרד ועזב את פלסטין. בשנת 1947 שמענו שהולכים לחלק את פלסטין, והאנשים התחילו להפגין והיתה שביתה ששה חודשים ואנרכיה, אנחנו באלמנסי, חיינו היו רגילים... לא היו לא התקוממות ולא מורדים ואפילו לא נשק. אני זוכר שנכנסו כנופיות ההגנה ושטרן (לח"י) לאל-מנסי כדי לרצוח את האנשים... האנשים נבהלו והתחילו לצרוח ולבכות... ברגע הזה היו טנקים של "צבא ההצלה" הירדני הולכים לכיוון חיפה מג'נין, כשראו את כנופיות ההגנה נכנסו כדי להגן על הכפר... כשראו אותם היהודים ברחו... וכך אלוהים הציל אותנו פעם ראשונה מהכנופיות האלו.

בתקופה ההיא בא צבא ההצלה בהנהגת פאוזי אלקאוקג'י כדי להתקיף את אבו שושה. המרכז שלהם היה במגידו, הם היו צבא מאורגן בעל מכוניות ונשק והכל... צבא ההצלה נכנס בחודש אפריל 1948, בזמן הקציר.. אני זוכר שהיינו בבית הספר והמורים

בקשו מאיתנו ללכת הביתה. צבא ההצלה ביקש שנצא מהכפר לתקופה מסוימת עד שהמצב ירגע. אבי ומשפחתי בקשו מקאוקג'י שלא יתקיף את אבו שושה כי הם לא רוצים בעיות עם היהודים... צבא ההצלה לא התיחס לבקשת תושבי אלמנסי והפציצו את אבו שושה (משמר העמק)... אחרי שעות קצרות נסוג צבא ההצלה מהאזור... כשהתקיפו את אבו שושה יצאנו, אני ומשפחתי, מהכפר וישנו שלושה לילות במערות בחורשה, עד שהמצב ירגע ונוכל לחזור לכפר... אחרי זה היהודים התחילו להתקיף ולירות על הפלסטינים... שכננו הבדואים ברחו מפחד... אני זוכר שהיינו רואים בזמן ההוא נשים וילדים בורחים בעמק והטנקים של היהודים יורים עליהם, וצבא ההצלה עומד ומסתכל. באחד הלילות, בערך חודשיים אחרי הפצצת אבו שושה, היהודים נכנסו בלילה אל אלמנסי... היו ששה פועלים ישנים באדמה מתחת לעצים, באו אליהם והרגו אותם. כשהאנשים ראו את ההרוגים התחילו לעזוב את הכפר, חלק גדול מהאנשים עזבו את חפציהם בתוך הבתים, אפילו את היבולים והתוצרת החקלאית עזבנו והלכנו לאם אלפחם. בני דודי הוגלו לירדן. באם אלפחם סבלנו הרבה ולא היה לנו ממה לחיות.

אחרי שיצאנו מאלמנסי היהודים נכנסו, הם שמו פצצות בבתים ופוצצו אותם... עד היום יש עוד אבנים באלמנסי, את האבנים שניתן להשתמש בהם לקחו ובנו בהם את בתיהם.

נגרם לנו עוול גדול... אף פעם לא פגענו בשום יהודי... היחסים איתם היו טובים וחזקים... לא היתה שום סיבה שנגורש מאדמתנו. ניסינו לחזור לאלמנסי אך כל אחד שניסה לחזור היו תופסים אותו ויורים בו. אני חולם לחזור לאלמנסי.. ואם לא אני, לפחות ילדי... לא יהיה שלום אם לא נקבל את זכותנו... גזלו את אדמתי ללא שום סיבה וללא פתרון צודק לא יהיה שלום.

אח"כ באה הממשלה ואמרה שהם רוצים לשלם לנו פיצויים תמורת האדמה... אך זה בלתי אפשרי שניתן להם שיבר אחד מאדמתנו!

شهادات

האני מוניב זיד בשטח כפרו
هاني منيب زيد في أرض قريته

مقابلة مع محمد منيب زيد وهاني منيب زيد

راح إحكي عن بلد اللي عشت وكبرت فيها لجيل ١٤ سنة. كل زاوية بالبلد بعرفها. بعرف وين عيون المي.. المنسي كانت تمتاز بعيون مي كثيرة.. مثل عين الرز، عين المنسي، عين النزازة وعين الكبّة. هاي المي كلها كانت تصب بقناة وحده والفلاحين يستعملوها لزراعه الخُضرة.
عين المي الرئيسية موجودة اليوم من تحت الشارع من جهة المقبرة وللغرب.. في وادي اللي بوصل بين المنسي واللجون.. اللجون لجهة الشرق وإحنا من الغرب. المي كانت جارية كل السنة.

الناس كانت فلاحين. كانوا يزرعوا القمح والشعير والذرة والسمسم وكل أنواع الحبوب. بالمنسي كان في شجر ليمون، موز، تين، تفاح، زيتون، الخيار، الباذنجان، الكوسا، البندوره، الخس، البصل. وغيرها من أنواع الخضرة والفواكه. كان عنّا دواب وجمال ودجاج وبقر.

السنة اللي طلعنا فيها من المنسي كنّا زارعين حوالي ثلاث قناطير (القنطار هي ١٠٠ رطل..) كل أيام السنة كانت الأرض مزروعة. عنا كان في ناس يشتغلوا بأرضنا وبنهاية الموسم يوخذوا نصف الزرع. كل واحد من دار الشيخ من المنسي كان يصدّر سيارة خُضرة لحيفا ولجنين، بس أكثر. كنا نصدّر المحصول على حيفا بسيّارات. كان في سيارتين شحن عند محمد الأسعد وعند أولاد مصطفى أبو يوسف أبو غزالة.

كانوا يعبّوا الخضرة في بوكسات (صناديق) خشب أو شوالات (أكياس) خيش ويحملوها بالسيارات لحيفا. إحنا الصغار كانوا يشغّلونا نعبّي الخُضرة بالبوكسات.

أنا من مواليد الثورة. كنت أسمع من الناس عن الثورة. سمعت إنه أخوه لعز الدين القسام كان عايش بأرض بالمنسي. وكان بملك بستان.

المنسي كانت عبارة عن عائلة واحدة. ما كان في حدا غريب بين. إحنا كنا أولاد الشيخ مصطفى. جدي خلّف ١٢ ولد و ١٢ بنت من ثلاث نسوان. جدي كان متزوج ٤ نسوان، واحدة منهن ما خلّفت. كلنا سكنا بالمنسي وصرنا نعيش من الزراعة، الكل كان يشتغل بالأرض.

عائلتنا عائلة الشيخ مصطفى كانت تملك من الأرض حوالي ٢٨٠٠ دونم مطوبة ومفروزة**، كل واحد بعرف مساحة أرضه وعدد الدونمات اللي بملكها، كان ييجي على المنسي عمّال من قرى ثانية يشتغلوا بالأرض. حتى من عريش مصر كان ييجي عمال، كانوا يسمّوهم البلاونة، وكان عندهم جمال يشتغلوا عليها ويحمّلوا على البيدر. العمّال كانوا يشتغلوا بالأرض، يحصدوا ويزرعوا. وكان عنّا بيوت زيادة. كنا نسكّن فيها العمال وعائلاتهم اللي كانوا ييجو على المنسي من القرى. بالإضافه لمخازن كثيرة كنا نخزّن فيها المحصول. العمّال كانوا يحصلوا على نصف المنتوج والحرّاث كان أجاره ربع المنتوج، البستانجي كان أجاره ربع المنتوج، كان في عمّال اللي تقبض كل يوم بيومه وكان أجارهم عشر قروش أو خمس قروش. كل قرى فلسطين كانت تعطي نفس الأجر للعمال، على الأقل أنا بعرف إنو بقرى شمال فلسطين كانت نفس المعاملة. هاي العمال كانت تحصد القمح بالمنجل، بعدين تعمله حلّه، ويجيبوه على الجمال ويدرسوه على الخيل.

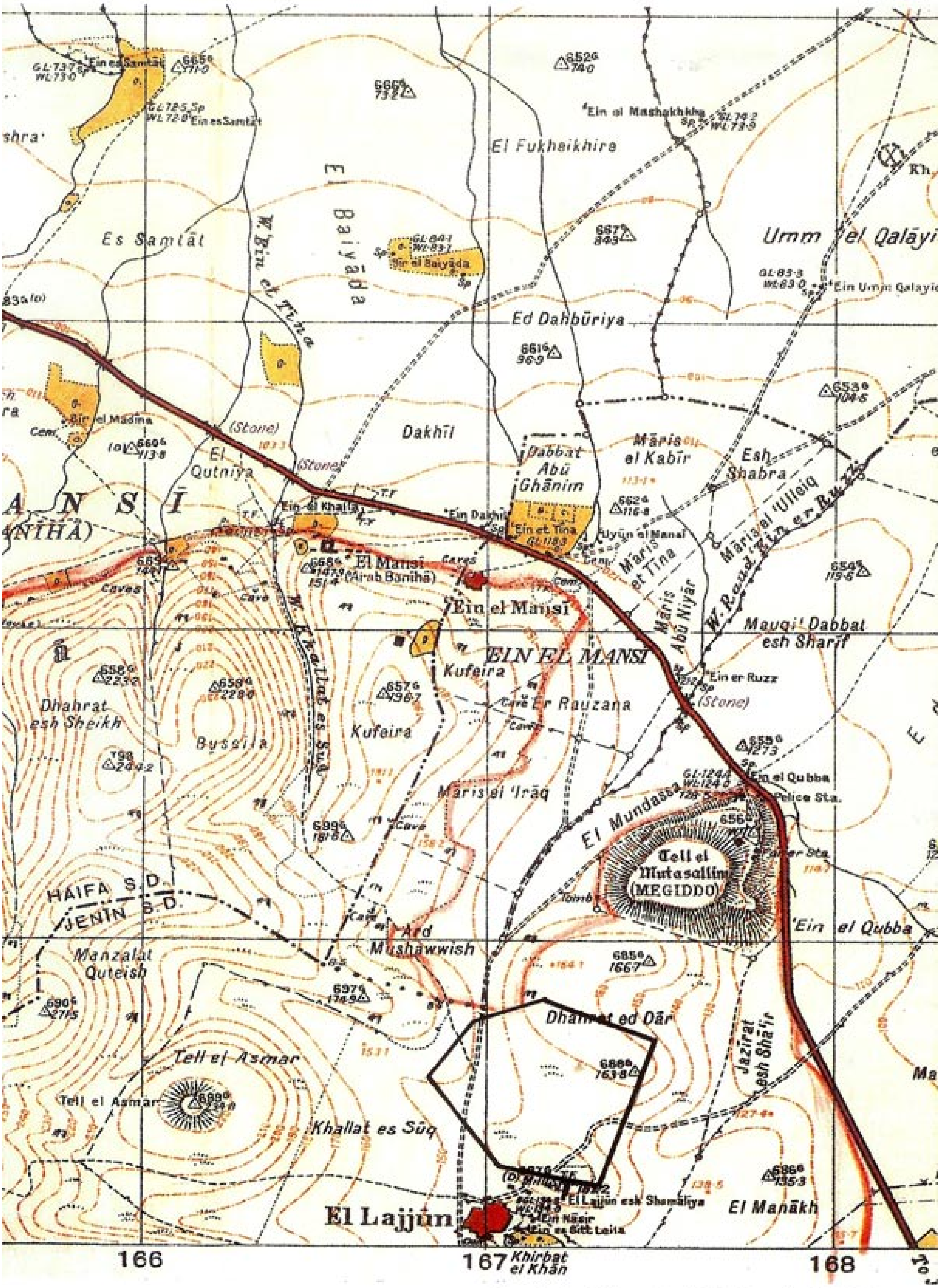

Magido Sheet 16-22 1:20000
Printed 1941
Survey of Palastine

El Ghāba et Tahtā
Wa'ar el Ghāba
El War
Dhahrat el Khishāsh
El Ghāba el Fauqā
En Naghnaghiya
Dhahrat esh Sh. Ahmad
Kh. el Kh
Tell Abū Qutta
Tell el Asmar
El Birka
El Hulū
Ard es Samrā
Mauqi' Tell el Jihāsh
E L
CARAI
Tell el Jihāsh
Abū 'Arqūb
W. Abū 'Arqūb
Khallat Kāyid
Mashadd Dhiyāb
Wādi el Qasab
Dhahrat el Maqāmāt
B a n ī
A r a b
W. Abū Likya
Dhahrat el Mallūl
Dhahrat Wādi er Rand
Mauqi' Beit Rās
W. el Qassab
W. er Rand
Dhahrat el Kharrūba
Dhahrat er Rujah
Dhahrat el Kharrūba
163
164
165
Et Tule

94 (97

البيع والشراء بالمنسي كان يكون مرّات تبادل، مثلا أعطي لتاجر كمية معينة من العنب وبالمقابل، يعطيني برتقال. اللي معه مصاري (نقود) كان يدفع واللي ما معه كان يتبادل بالمنتوج.
الحياة كانت ميسورة. يعني الحلاق، مثلا، كان يحلق كل السنة وبآخر السنة كان يوخذ كيل أو كيلين قمح من العائلة.
كان للمنسي جيران يهود من "مشمار هعيمك". وكانت العلاقة معهم جيده كتير. بذكر إنو كان عنا شراكة بالخيل الأصيله بينا وبينهم. ومرّات كنا نستعير منهم التركتورات عشان نحرث الأرض، كل مرّه كان يدخل اليهود على المنسي بطريقهم لمجيدّو. كانوا يسلّموا علينا ويقولونا "شلوم شلوم"، إحنا كنا نعرف بس كلمة "شلوم" ونرد عليهم فيها.

بذكر مرّه سرقوا بقر من "مشمار هعيميك"، إجا عنا البوليس وإحنا صرنا نساعد البوليس عشان ندوّر على الحرامي. "مشمار هميك" كان أسمها بلد أبو شوشة، مختارها أسمه سليم، عائلة أبو شوشه بقولوا إنو أصلهم أتراك، تملكوا قطاعات واسعه من الأرض، اشتروا أراضي من العرب وبنوا عليها المستوطنة، اللي باع الأرض لأبو شوشة قتلوه بثورة الـ ٣٦ اللي قتله واحد أسمه أحمد الفارس من الثوار العرب في أم الفحم. بس الإنجليز قتلوه بعد هيك بكفر قرع.

بتذكر لما كنا نمرض كنا نروح على العفوله عند طبيب أسمه بورمان. كان يعالجنا. ما كانت الناس زمان تمرض مثل اليوم، يمكن لإنو كل أكلنا كان صحّي وبدون مواد كيماوية. الأرض كنا نزبّلها بالزبل البلدي بس مش كيماوي. لما نمرض كنا نتعالج كمان بحيفا وجنين. بتذكر في طبيب أسمه سعيد النمر من جنين، اللي يروح عنده كان يرجع سليم. مستشفى رمبام بحيفا كنّا نسميه مستشفى حمزة، لإنو كان يشتغل فيه طبيب جراح أسمه حمزة، طبيب فلسطيني وكان من مؤسسي المستشفى.

المنسي موجودة من زمن سيدي عبد الخالق. كان في شيخ أسمه محمد المنسي (ولي). هذا جدنا، ما منعرف بالضبط ليش سمّوها المنسي، بس منعرف إنها على أسمه من سنين طويلة.
كان في منسيتين، منسي العرب اللي جنبنا، وكان فيها مسيحية، عائله حداد، كان عندهم بيوت يسموها العقود (لأنو بيوتهم كانت مبنيّه من قناطر..) المنطقة إللي كانوا ساكنين فيها صار اسمها العقود، بس هاي المنسي هي قضاء جيفا. واحنا عين المنسي قضاء جنين.
عدد سكان المنسي مع العمال اللي كانوا ساكنين فيها كان حوالي ٧٠٠ أو ٨٠٠ نسمة***. منسي العرب كانت أكبر، حوالي سبع حمائل فيها.

بالمنسي كان في جامع واحد، قديم، الطابق الأول كان محلات تجارية ودكاكين، الجامع كان طابق ثاني، جنب الجامع كان في عين مي. بالدكاكين كانوا يبيعوا حلويات، صابون، زيت، رز، طحين، سكر وعجوة.
بالمنسي كان في طاحونة وحده تابعة لعرب المنسي، للبدو. بعد الجامع كان بابور الطحين وبعد بابور الطحين كانت المدرسة. بالمنسي كان في مدرسة وحدة، بنيناها إحنا وأهل منسي العرب البدو، كان يتعلم فيها بس أولاد. بتذكر كان في بنتين تعلموا بالمدرسة أسمهن عبلة وزينب، بنات الحاج منصور من قرية منسي العرب. المدرسة كانت لصف السابع. كنا ندرس رياضيات من الصف الثاني. كانوا يحفظّونا جدوَل الضرب. مدير المدرسة كان أسمه عبد الرحيم من قلقيلية. كان في مدرّس أسمه دوّاس من إجزم، ومدرّس أسمه علي وإبراهيم وعادل. كان في تقريبا سبع معلمين. كنّا ننشد بالمدرسة نشيد فلسطين كل يوم. بالمدرسة تعلّمنا عربي، دين وقرآن، جغرافيا وتاريخ. اللي بده يكمّل تعليمه كان بيجي على المدرسة الإعدادية بأم الفحم. واللي بدّه يكمّل ثانوية كان يتعلم بجنين أو حيفا، وللتعليم العالي كانوا يسافروا على سوريا ولبنان ومصر.

المدرسة كانت مبنية على أرض كبيرة حوالي ١٠٠دونم.. حوالي المدرسة كان في بساتين وحديقة كبيرة، مزروعة من جميع أنواع الشجر. وفيها مطور كان يسقي الحديقة. حديقة المنسي أخذت جائزة أحسن حديقة بفلسطين. في شجره بحديقة المدرسة، لليوم موجودة، أسمها شجرة الزرزروق (وقد يسمّى في أماكن أخرى من فلسطين بالشبرق – المحرر)، كنا وإحنا صغار نوكل نوّار الشجرة الاحمر.

بسنوات الاربعين قامت الهيئة العربية العليا الفلسطينية بقيادة الحاج أمين الحسيني وفياض الحسن (من أم الفحم)، بحملة توعية إنو ممنوع الناس تبيع أراضي لليهود لأنه بدهم يستولوا على فلسطين. كانوا يقولوا اللي يبيع أرض راح نقتله. المركز الرئيسي للهيئة العليا كان بالقدس. بس كان عندهم مكاتب بحيفا ويافا. الهيئه العربية صارت تشتري أراضي من الناس عشان ما يبيعوا لليهود. بس ولا حدا من المنسي باع أراضيه.

سياسة تهجير الفلسطينية – الفلسطينين – كانت مرسومة من أيام الإنجليز من وعد بلفور. بتذكر مرّه أبوي بنى بيت وراح عشان يجيب شمينتو – اسمنت – حتى يصب مصطبة الدار بس ما سمحوله. الفلسطيني بالقرى كان ممنوع

يصب داره بحديد وشمينتو بس بالمدن مسموح. هذا برايي دليل إنه كان في تخطيط لترحيلنا بالمستقبل. بس قبل النكبة ما كان في وعي كاف عند شعبنا الفلسطيني، شعبنا كان بسيط جداً.

كنت أسمع كتير عن مشنقة عكا. كان كل يوم إثنين وكل يوم خميس في محكمة بعكا، وكان يعدموا فيها الثوار. يجمعوا الناس على البيادر أيام الإنجليز. ويجي واحد عميل ويفسد للإنجليز عن الثوار. هيك كانوا يعتقلوا الناس ويعدموهم.

بعد الثورة. إجا مندوب إنجليزي أسمه مستر دل عشان يخمّد الثورة، كانوا يغنّوا بالأعراس:
"دبّرها يا مستر دل بلكي على يدك بتحل"، بعد شهرين رحل من فلسطين بعد ما فشل بإخماد الثورة.

بعام ١٩٤٧ سمعنا إنه بدهم يقسّموا فلسطين، وصارت الناس تتظاهر وصار إضراب ستة أشهر وفوضى، إحنا بالمنسي كانت حياتنا عادية. لا كان في مقاومة ولا ثوّار ولا حتى سلاح. بتذكر إنو دخلوا عصابات "الهجاناة" و "شطيرن" على المنسي عشان يقتلوا الناس. الناس خافت وصارت تصرخ وتبكي. بهاي اللحظة كان في دبابات لجيش الانقاذ الأردني رايحين على حيفا من جنين على طريق الشارع الرئيسي، شافوا عصابات الهجاناة ودخلوا عشان يحموا البلد. لما شافوهم اليهود هربوا. وهيك الله نجّانا أول مرة من هاي العصابات.

بهاي الفترة إجا جيش الانقاذ بقيادة فوزي القاوقجي عشان يضرب أبو شوشة. كان مركزهم بمجيدّو. كانوا جيش منظّم عنده سيارات وسلاح وكل شي. جيش الإنقاذ دخل بشهر نيسان ١٩٤٧، أيام الحصاد. بتذكر كنا بالمدرسة والمعلمين طلبوا منا إنه نروّح على بيوتنا. جيش الانقاذ طلب منّا إنو نطلع من المنسي لفتره لحد ما يهدا الوضع. أبوي وعائلتي طلبوا من القاوقجي إنه ما يضرب أبو شوشه لإنو ما بدهم مشاكل مع اليهود. جيش الانقاذ ما اهتم لطلب أهل المنسي وضربوا أبو شوشة بالقنابل. بعد ساعات قليلة انسحب جيش الإنقاذ من المنطقة. لما ضربوا أبو شوشه طلعنا أنا وعائلتي ونمنا حوالي ثلاث ليالي بالوعر. بالمُغر لحد ما تهدا الأوضاع ونرجع على البلد. صاروا اليهود بعد هيك يضربوا ويطخّوا على الفلسطينية. جيرانا البدو هربوا من الخوف. بتذكر إنو كنت أشوف أيامها نسوان وأولاد هاربين في المرجة ودبابات اليهود تضرب عليهم، وجيش الانقاذ واقف يتفرّج. في وحدة من الليالي، بعد حوالي شهرين من قصف أبو شوشه، دخل اليهود بالليل على المنسي. كان في ستة عمال نايمين بالأرض تحت الشجر، إجو عليهم وقتلوهم. لما الناس شافت القتلى صارت تطلع من البلد، قسم كبير من الناس ترك أغراضه وحاجاته داخل البيت، حتى المحصول والمنتوج الزراعي تركناه ورحلنا على أم الفحم. أولاد عمي تهجّروا على الأردن. بإم الفحم تعذبنا كتير وما كان معنا كيف نعيش.

بعد ما طلعنا من المنسي دخلوا اليهود، صاروا يحطّوا قنابل داخل البيوت ويفجروها. لليوم بعد في حجار موجودة في المنسي. الحجار الصالحة للاستعمال أخذوها وبنوا فيها بيوتهم.

إحنا إنظلمنا كثير. ولا مرّه آذينا أي يهودي. كانت علاقتنا معهم كثير منيحة وقوية. ما في أي سبب إنه نطلع من أرضنا. حاولنا نرجع على المنسي بس كل واحد كان يحاول يرجع كانوا يمسكوه ويطخّوه.

أنا بحلم إنو إرجع على المنسي.. وإذا مش أنا أولادي. ما بصير سلام بدون أخذ حق. أرضي سلبوها مني بدون أي سبب. وبدون حل عادل ما راح يصير سلام. إجت الحكومة بعد هيك وقالت إنو بدهن يدفعولنا مصاري مقابل الأرض. بس إحنا مستحيل إنو نعطيهم شبر واحد من أرضنا.

* بقي النصّ حرفيا كما جاء على لسان المتحدث.
** عدد الدونمات هنا يختلف عما هو وارد في المقدّمة - المحرر.
*** عدد السكان هنا يفوق بكثير ما ذُكر في المقدّمة. ونرجّح الرقم الذي ذكره الراوي - المحرر

يصب داره بحديد وشمينتو بس بالمدن مسموح. هذا برايي دليل إنه كان في تخطيط لترحيلنا بالمستقبل. بس قبل النكبة ما كان في وعي كاف عند شعبنا الفلسطيني، شعبنا كان بسيط جداً.

كنت أسمع كتير عن مشنقة عكا. كان كل يوم إثنين وكل يوم خميس في محكمة بعكا، وكان يعدموا فيها الثوار. يجمعوا الناس على البيادر أيام الإنجليز. وييجي واحد عميل ويفسد للإنجليز عن الثوار. هيك كانوا يعتقلوا الناس ويعدموهم.

بعد الثورة، إجا مندوب إنجليزي أسمه مستر دل عشان يخمّد الثورة، كانوا يغنّوا بالأعراس:
"دبّرها يا مستر دل بلكي على يدّك بتحل"، بعد شهرين رحل من فلسطين بعد ما فشل بإخماد الثورة.

بعام ١٩٤٧ سمعنا إنه بدهم يقسّموا فلسطين، وصارت الناس تتظاهر وصار إضراب ستة أشهر وفوضى، إحنا بالمنسي كانت حياتنا عادية. لا كان في مقاومة ولا ثوّار ولا حتى سلاح. بتذكر إنو دخلوا عصابات "الهجاناة" و "شطيرن" على المنسي عشان يقتلوا الناس، الناس خافت وصارت تصرخ وتبكي. بهاي اللحظة كان في دبابات لجيش الانقاذ الأردني رايحين على حيفا من جنين على طريق الشارع الرئيسي، شافوا عصابات الهجاناة ودخلوا عشان يحموا البلد. لما شافوهم اليهود هربوا. وهيك الله نجّانا أول مرة من هاي العصابات.

بهاي الفترة إجا جيش الانقاذ بقيادة فوزي القاوقجي عشان يضرب أبو شوشة. كان مركزهم بمجيدّو. كانوا جيش منظّم عنده سيارات وسلاح وكل شي. جيش الإنقاذ دخل بشهر نيسان ١٩٤٧، أيام الحصاد. بتذكر كنا بالمدرسة والمعلمين طلبوا منا إنه نروّح على بيوتنا. جيش الانقاذ طلب منّا إنو نطلع من المنسي لفتره لحد ما يهدا الوضع. أبوي وعائلتي طلبوا من القاوقجي إنه ما يضرب أبو شوشه لإنو ما بدهم مشاكل مع اليهود. جيش الانقاذ ما اهتم لطلب أهل المنسي وضربوا أبو شوشة بالقنابل. بعد ساعات قليلة انسحب جيش الإنقاذ من المنطقة. لما ضربوا أبو شوشه طلعنا أنا وعائلتي ونمنا حوالي ثلاث ليالي بالوعر. بالمُغر لحد ما تهدا الأوضاع ونرجع على البلد. صاروا اليهود بعد هيك يضربوا ويطخّوا على الفلسطينية. جيرانا البدو هربوا من الخوف. بتذكر إنو كنت أشوف أيامها نسوان وأولاد هاربين في المرجة ودبابات اليهود تضرب عليهم، وجيش الانقاذ واقف يتفرّج. في وحدة من الليالي، بعد حوالي شهرين من قصف أبو شوشه، دخل اليهود بالليل على المنسي. كان في ستة عمال نايمين بالأرض تحت الشجر، إجو عليهم وقتلوهم. لما الناس شافت القتلى صارت تطلع من البلد، قسم كبير من الناس ترك أغراضه وحاجاته داخل البيت، حتى المحصول والمنتوج الزراعي تركناه ورحلنا على أم الفحم. أولاد عمي تهجّروا على الأردن. بإم الفحم تعذبنا كتير وما كان معنا كيف نعيش.

بعد ما طلعنا من المنسي دخلوا اليهود، صاروا يحطّوا قنابل داخل البيوت ويفجروها. لليوم بعد في حجار موجودة في المنسي، الحجار الصالحة للاستعمال أخذوها وبنوا فيها بيوتهم.

إحنا إنظلمنا كثير. ولا مرّه آذينا أي يهودي. كانت علاقتنا معهم كثير منيحة وقوية. ما في أي سبب إنه نطلع من أرضنا. حاولنا نرجع على المنسي بس كل واحد كان يحاول يرجع كانوا يمسكوه ويطخّوه.

أنا بحلم إنو إرجع على المنسي.. وإذا مش أنا أولادي. ما بصير سلام بدون أخذ حق. أرضي سلبوها مني بدون أي سبب. وبدون حل عادل ما راح يصير سلام. إجت الحكومة بعد هيك وقالت إنو بدهن يدفعولنا مصاري مقابل الأرض. بس إحنا مستحيل إنو نعطيهم شبر واحد من أرضنا.

* بقي النصّ حرفيا كما جاء على لسان المتحدث.
** عدد الدونمات هنا يختلف عما هو وارد في المقدّمة – المحرر.
*** عدد السكان هنا يفوق بكثير ما ذُكر في المقدّمة. ونرجّح الرقم الذي ذكره الراوي ـ المحرر.

עדותה של בהייה אלשיח' זיד אום ג'מאל (ילידת 1937)

תושבי אלמנסי חיו מאדמותיהם.. היינו חיים בגן עדן, עבדו אצלנו באדמות הרבה פועלים המצב היה טוב, לא כמו היום חיים בגהינום.
כפר עין אלמנסי היה כפר מאוד יפה, מלא מעיינות כגון עין אלמנסי, עין אלרוז, עין אלנזאזה.... כל תושבי אלמנסי היה להם חלקות אדמה, דודים שלי, סבים והורים היה להם אדמות.. הם גרו בבתים צמודים אחד לשני... כמו שרשרת בתים. רוב הנשים בכפר לא עבדו, בילו את רוב היום בבית אופות, מבשלות ומנקות... הן לא עבדו באדמה.. לכולם היו טאבונים (תנורי אפייה), הנשים אפו לחם ולא קנו אותו בחנות.
את רוב זמני ביליתי בבית ובשכונה משחקת עם החברות שלי, היינו בונות נדנדות על העצים ומשחקות, לפעמים היינו חופרות באדמה כדי לחפש מעיינות.
לא רק הנשים לא עבדו, הגברים גם לא עבדו כמעט את האדמה... עבדו אצלם פועלים בכל ימי השנה והם חיו מיבול האדמות... הם זרעו חיטה ושעורה, תירס וסומסום... היו גני ירק בהם גידלו עגבניות, קישואים, לוביה, שעועית ובמיה.... היה לנו הכל... הפועלים ואלו שעבדו בחריש חיו באלמנסי, היה לנו בתים גם לפועלים ומשפחותיהם.

היה בית ספר משותף לנו (עין אלמנסי) ולכפר השכן ערב אלמנסי, הבנות לא למדו בבית הספר, רק הבנים. היו אומרים לנו שזו בושה שבנות ילמדו בבית הספר, אך אני זוכרת כי לטיפה אלראעיב, בת דודה שלי, למדה בבית הספר. היא למדה את כל הקוראן וקראה עיתונים וכתבה בשבילנו מכתבים. לטיפה הייתה מפונקת, ללא אחים ואחיות, אבא שלה נפטר ואמא שלה החליטה ללמדה בבית הספר... היו עוד שתי בנות ממנסי אלערב שלמדו בבית הספר, עבלה וזינב. באלמנסי היו הרבה חנויות, לאבי ובעלי היה חנות שעבדו בה.. אני לא עבדתי בכלל, הייתי מפונקת, היו ממלאים את כל בקשותי. בחנות מכרנו הכל, אורז, סוכר וממתקים... אח שלי היה איש דתי, היה האמאם במסגד בכפר.

היה לנו שכנים יהודים.. חיינו בשקט לידם ללא מריבות ובעיות... אחרי הסכם החלוקה ב-1947, נכנסו היהודים לכפר ערב אלמנסי, שרפו את הכפר, הפחידו את התושבים ורצחו אותם, אנחנו פחדנו והחלטנו לצאת מעין אלמנסי לכפר אללג'ון, נשארנו לילה אחד באללג'ון עד שהיהודים שוב נכנסו לכפר וברחנו משם. אני זוכרת שהיהודים ירו בפועל אחד מסכן שעבד בעין אלמנסי.
בעין אלמנסי היה רדיו אחד אצל דודי ווהבה, היינו מבקרים שם ומקשיבים לחדשות על המלחמה והטבחים.. אך למרות זאת המשכו את חיינו כרגיל עד יציאתנו לאום אלפחם, שם היה לנו קרובי משפחה ואדמות שגרנו בהן לאחר מכן.
ביום שבו יצאנו מאלמנסי, השארנו את הכל בבית, הריהוט והיבול... הכל, לאחר שיצאנו בכמה ימים הרסו לנו את הבתים ושרפו אותם.
אני זוכרת שיצאתי משם עם משפחתי ומשפחת דודי כמאל, אם היינו נשארים שם היו רוצחים אותנו.. אז חשבנו כי נצא לכמה ימים ונחזור אך עד היום לא חזרנו. שמענו ירי אבל אני לא ראיתי את היהודים בתוך הכפר כי יצאתי מהר בזמן שהתחלנו לשמוע ירי והפגזות.
כל מי שהחליט לנסות לחזור, שם את נפשו בכפו, כי היו רוצחים כל אחד שמנסה לחזור. אחותי ברחה למרג' אבן עאמר (עמק יזרעאל), ראתה הרבה גופות בדרך, גופה שירו בראשה וגופה שירו בעיניה... באותו זמן אח שלי היה באזור, פגש אותה וחזרו יחד לאום אלפחם.
שמענו על פאוזי אלקאוקג'י וצבא ההצלה הערבי.... נלחמו קצת וחזרו.. ליהודים היה הרבה נשק.. יותר ממה שיש לפלסטינים... בפלסטין לא היה נשק.. הבריטים נתנו הרבה נשק ליהודים.

עדותו של החאג' מחאג'נה מחמד שריף זיד (יליד 1931)

אנו כולנו ילדיו של השיחי מוסטפא... לשיחי מוסטפא היו 12 ילדים ו-9 בנות, כולנו משפחה אחת. אגדה בכפר מספרת שהיה איש דת, (וולי) בשם מוחמד אלמנסי, שחי בכפר ואחרי מותו הכפר נקרא על שמו. הוא כונה "מנסי" (הנשכח) מאחר ושכח את קרובי משפחתו ובא לגור באזור שלנו. המסורת הזאת עוברת אצלנו מאב לבן.
למדתי בבית הספר באלמנסי עד כתה ד', אך מעולם לא עבדתי, מאחר והיו לנו פועלים שעבדו את אדמתנו, זרעו וחרשו, ותמורת עבודתם היו לוקחים את מחצית היבול. החורש ופועל המטע היו לוקחים יותר מחצי. באלמנסי היו שלושה מעיינות, עין אלמנסי, עין אלרז ואלנזאזה. אנו, משפחת זיד לא היינו עובדים, היו לנו פועלים מהכפרים, מאלעריש שבמצרים, הם גרו אצלנו באלמנסי ועבדו את אדמתנו. צעירי המשפחה לא עבדו. תושבי אלמנסי ישבו כל היום ושתו קפה, קבלו אורחים, דודי אחי אבי, השיחי עארף, היה הבכור באחיו וכולם כבדו אותו. כל יום היה הדיואן אצלנו פתוח. היחסים בין האנשים היו יחסי כבוד והערכה. מוחיתאר אלמנסי היה בן דודי, כמאל אלשיחי עארף, אביו היה המוחיתאר, וכשמת קיבל בנו את תפקיד המוחיתאר. אני זוכר שביום מותו באו לניחום אבלים אנשים מירדן ועראק, עד כדי כך היה ידוע ואהוב.
ליד אלמנסי היה אזור בשם אלעקוד, בו גרה משפחה נוצרית. הם חפרו באר שקיימת עד היום ושמה באר אם פריד. לבדואים שחיו באלמנסי היתה אדמה, לדוגמא, בבעלות עבדאללה וחידר אלחאפטי היו 4000 דונם, אך בשנת 1947 הם הגרו לירדן. כנופיות ההגנה ושטרן (לח"י) היו נכנסות במכוניותיהם לכפר ומפחידות את האנשים בכדי שנצא מהכפר ונעזוב. לידינו היה כפר בשם אבו שושה - משמר העמק היום. המוחיתאר של הכפר היה יהודי בשם סלים אבו שושה, והוא היה אומר לנו לא לפחד, הוא יגן עלינו ולא יתן לגרש אותנו מאדמתנו, אך אנו לא שמענו בקולו, כי אמרו שכל מי שמשתף פעולה עם היהודים הוא בוגד, וכך יצאנו

מאלמנסי, השארנו את הבתים והרהיטים והחיטה והשעורה וכל היבול.

הקשר שלנו עם אבו שושה היה מצוין. תמיד היינו מבקרים אחד את השני, הם ידעו לדבר ערבית, היו קוראים וכותבים ערבית...לא היו בינינו יחסי עבודה אלא רק ידידות.

המצב הפך למתוח, אני זוכר שפעם נכנסו כנופיות ההגנה ופוצצו גשר בתוך הכפר ליד עין אלרז... אחרי פיצוץ הגשר הם היו באים בלילה, יורים ומפוצצים כדי שנפחד ונצא... היינו מתחבאים בלילות במערות, ובימים חוזרים לאלמנסי. חלק מהאנשים היו עוזבים ושוכחים את ילדיהם בבית מרוב פחד.

באלמנסי היו עשר או חמש עשרה משפחות. התאספנו והחלטנו לצאת מאלמנסי עד שהמצב ירגע, ועד היום לא חזרנו. כמה ימים אחרי שעזבנו נכנסו לאלמנסי, פוצצו והרסו את כל הבתים שבה. אנחנו עזבנו בעונת הקציר.

אני זוכר שמכונית של צבא ההצלה עשתה תאונה והתהפכה... אנחנו, הילדים, היינו הולכים תמיד ומסתכלים על חיילי צבא ההגנה והנשק שלהם... קיווינו שצבא ההצלה ינצח את היהודים.. אבל זה לא קרה והצבא נסוג. מרכז צבא ההצלה היה באללגיון.

אחרי שיצאנו הגשנו תביעה לבית המשפט בכדי שיאפשרו לנו לחזור לאדמותנו. יש לנו עד היום מסמכי בעלות המוכיחים שהאדמה הזאת שייכת לנו, אך בית המשפט החליט שזהו שטח צבאי סגור. היום המדינה משכירה את האדמה לקיבוצים ומרוויחה מהשטח. כמו כן על אדמת הכפר בנויה תחנת דלק.

חאגי מחאגינה מחמד שריף זיד בשטח כפרו

الحاج محاجنة محمد شريف زيد في أرض قريته

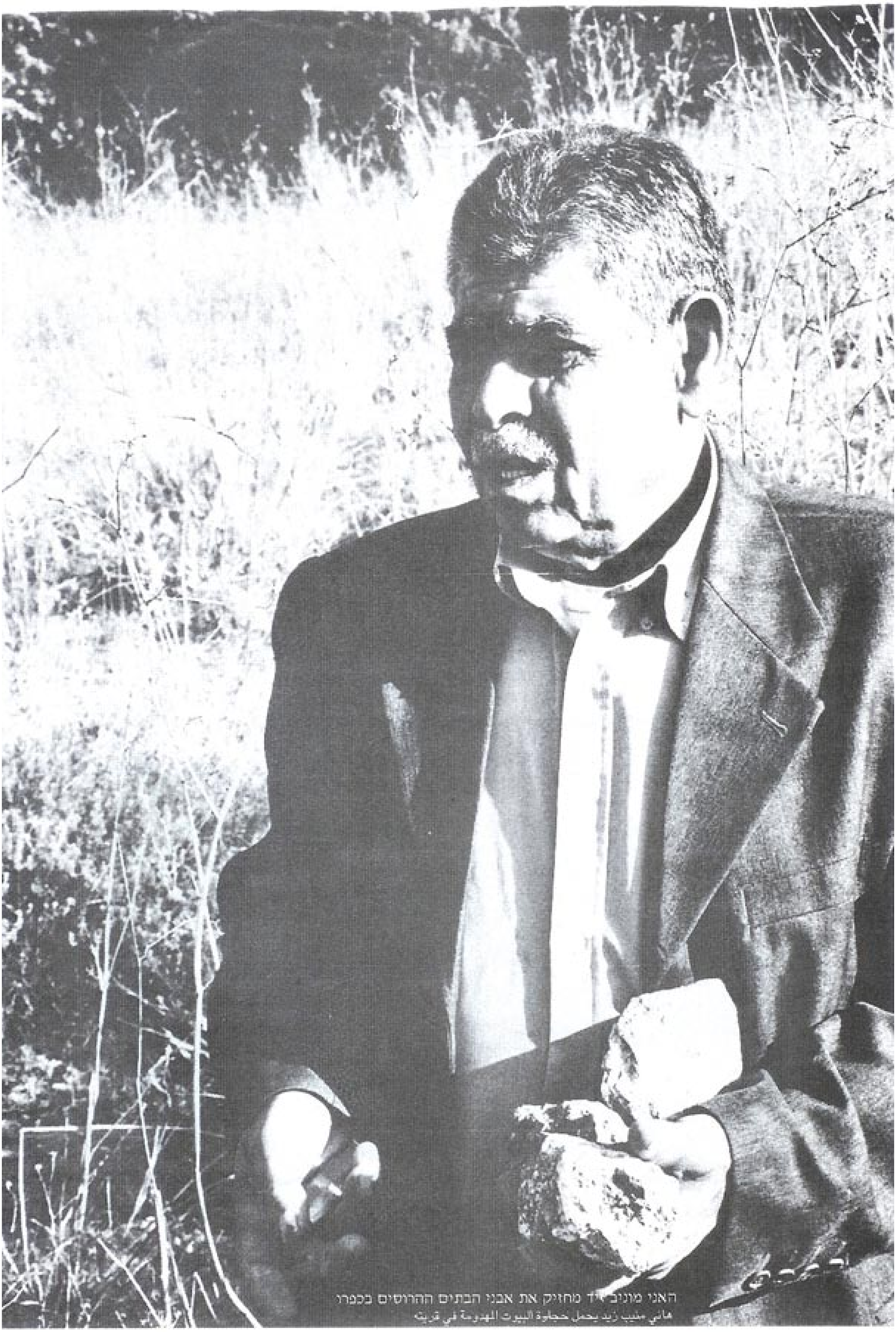

האני מוניב זייד מחזיק את אבני הבתים ההרוסים בכפרו
هاني منيب زيد يحمل حجارة البيوت المهدومة في قريته

مقابلة مع بهية الشيخ زيد (١٩٣٧) ام جمال

الناس بالمنسي كانت عايشة من الأراضي، كنّا عايشين بالجنة. كان في عمال تشتغل بالأراضي والحالة ميسورة، مش مثل اليوم عايشين بجحيم. المنسي كانت حلوة كثير، فيها كثير عيون، عين المنسي، عين الرز، عين النزازة.

ولا واحد ما كان عنده أرض، أعمامي، جدودي وأهلي كلهم، كانوا ساكنين جنب بعض وعاملين مثل سلسلة بيوت.

معظم النساء ما كانت تشتغل بالأرض، كانوا بالبيت يخبزوا ويعجنوا ويغسلوا ويطبخوا. ما كانوا ينزلوا يشتغلوا بالأرض. كان في طوابين والنساء كانت تخبز على الطابون لإنو ما كانوا يحبّوا انو يجيبوا خبز من برّا. اغلب وقتي قضيته بالبيت والبساتين نلعب أنا وصديقاتي، نعمل مراجيح من الشجر ونلعب بالحبلة، كنا مرّات نحفر بالارض عشان ندوّر على مي.

الرجال كمان ما كانوا يشتغلوا كثير. كان عندهم عمّال يشتغلوا كل السنة بالأرض ويعيشوا من المحصول. كنا نزرع قمح، شعير، ذرة، سمسم، بساتين فيها بندورة، كوسا، لوبية، فاصوليا، باميّة. كل شي كان عنا. العمال والحراثين كان يعيشوا بالمنسي. كان عنا بيوت للعمال وعائلاتهم إحنا وعرب المنسي اللي قضاء جنين كان عنا مدرسة مشتركة، البنات ما كانوا يتعلموا بالمدارس بس الأولاد، كانوا يقولولنا عيب إنو البنات يتعلموا. بس بذكر إنو لطفية الراغب بنت خالتي تعلمت بالمدرسة، كانت تقرأ المصحف وتختمه والجريدة كمان وتكتبلنا مكاتيب.
لطفية راحت تتعلم لإنو كانت وحيدة مدللّه ويتيمة الأب والأخوة وأمها قررت إنو تعلمها، في كمان بنتين تعلموا من عرب المنسي اسمعن عبلة وزينب.

بالمنسي كان في كثير دكاكين، أبوي وجوزي كان عندهم دكان، انا ما كنت اشتغل. كنت مدلّلة كثير وشو بطلب كانوا يجيبولي. بالدكان كنا نبيع كل شي، رز وسكر وقطّين (التين المجفّف) وحلويات. أخوي كان انسان متديّن، كان إمام الجامع بالمنسي.

كان عنا جيران يهود بس ولا مرّة صار مشاكل بينا، كان كل واحد بحالة وما يتعدى على الثاني. بالعام ١٩٤٧، بعد قرار التقسيم، هجموا اليهود على عرب المنسي قضاء حيفا، صاروا يحرقوا البلد ويخوفوا الناس ويذبحوهم، إحنا خفنا وقررنا نطلع من المنسي. من المنسي طلعنا على اللجون، نمنا ليلة باللجون، بس بعدها هجموا اليهود كمان مرّه وطلعنا من اللجون. في عامل بالمنسي مسكين طخوه اليهود وقتلوه.
لما طلعنا من المنسي، ما أخذنا إشي معنا، تركنا كل الأثاث والمحصول بالبيوت. لما طلعنا هدّوا الدور وحرقوها. لما طلعت من المنسي كنت مع أهلي ودار عمي كمال، لو بقينا هناك كانوا قتلونا وذبحونا. إحنا فكّرنا إنو راح نرجع بعد فترة صغيرة، بس لليوم ما رجعنا. كنا نسمع طخ بس أنا ما شفت يهود بالقرية لإنو طلعنا بسرعة لما صار في قصف وطخ.
اللي كان يقرر إنو يرجع على المنسي بعد ما طلع، كانوا يقولو عنو إنو حامل دمّه بكفّه، يعني كانوا يقتلوا كل واحد كان يقرر إنو يرجع.
أختي هربت على مرج بن عامر، شافت القتلى على الأرض، اللي طخّوه براسه، واللي بعينه. بهذا الوقت أخوي كان بالمرج شافها وروّحوا سوا على أم الفحم.

كنت أسمع بفوزي القارقجي والجيوش العربية. حاربوا شوي بس بعدين انسحبوا وما بعرف شو صار. اليهود كان معهم سلاح أكثر من الفلسطينية، هون بفلسطين ما كان في سلاح، وبريطانيا أعطت سلاح كثير لليهود.

بالمنسي كان في راديو عند عمّي وهبي. وكنا نروح عنده نسمع أخبار الحرب والمجازر. بس مع هيك حياتنا استمرّت عادي بالمنسي لحد ما طلعنا على أم الفحم، بأم الفحم كان عنا اقارب وأراضي وإجينا نسكن فيها.

شهادة الحاج محمد شريف زيد محاجنة (١٩٣١)

تعلمت بمدرسة المنسي للصف الرابع. بس ما اشتغلت ولا مرّه لإنو كان عنّا عمال يشتغلوا بالأرض، يزرعوا ويحرثوا. بالمقابل، كانوا ياخذوا نص المحصول. الحرّاث والبستانجي كانوا ياخذوا أكثر من النص. المنسي كان فيها ثلاث عيون، عين المنسي، عين الرز والنزازة.

إحنا دار زيد ما كنا نشتغل، كانوا ييجوا عنا عمال من القرى والعريش بمصر، يسكنوا عنا بالمنسي ويشتغلوا بالأرض. شباب العائلة ما كانوا يشتغلوا. اهل المنسي كانوا يقعدوا كل يوم ويشربوا قهوة، وينقلوا الضيوف. عمي أخو ابوي، الشيخ عارف، كان أكبر واحد بأخوته وكان الكل يحترمه. والديوان كان يكون عنا كل يوم. العلاقة بين الناس كانت احترام وتقدير لبعض.
بالمنسي كان مختار أسمه كمال الشيخ عارف، إبن عمي، أبوه كان مختار. ولما مات استلم ابنه المخترة. بتذكّر يوم ما مات إجو من الأردن والعراق ناس عشان تعزّي عائلته، هو كان إنسان معروف ومحبوب.

جنب المنسي كانت منطقة العقود بعرب المنسي. كان ساكن فيها

مسيحية. حفروا بير مي موجود لليوم أسمه بير أم فريد. البدو اللي في المنسي قسم منهم كان يملك أرض مثل عبدالله وخضر الحافظ. كان عندهم تقريبًا ٤٠٠٠ دونم أرض. بالعام ٤٧ هاجروا على الأردن. كان في سبع حمايل بدو، من عرب المنسي – قضاء حيفا، كان عندهم كثير أراضي مثل عائلة التركمان. إحنا وعرب المنسي طلعنا بنفس الفترة.

إحنا كلنا أولاد الشيخ مصطفى.. الشيخ مصطفى كان عنده ١٢ ولد و ٩ بنات، وكلنا عائلة وحدة.
في أسطورة بالبلد بتقول إنو كان في واحد بهلول بالدين (ولي) أسمه محمد المنسي، إجا على البلد وسموها على إسمه لما مات، لإنو بقولوا إنو نسي أهلو وإجا سكن بالمنطقة عنّا. هاي القصة كنا نسمعها أبا عن جد.

عصابات "الهجاناة" و "شطيرن" كانوا يدخلوا على البلد بساراتهم ويخوفوا الناس عشان تطلع من البلد. كان جنبنا بلد أسمها أبو شوشة. مختارها يهودي أسمه سليم أبو شوشة – "مشمار هعيمك" اليوم، وكان دايما يقلنا ما تخافوا لإنو راح يحمينا وما يسمح إنو يطلّعونا من أرضنا. بس إحنا ما ردّينا عليه، لإنهم كانوا يقولولنا إنو كل واحد بتعامل مع اليهود هو خاين، وهيك طلعنا من المنسي بعد ما تركنا بيوتنا واثاثنا والقمح والشعير وكل المحصول.

علاقتنا مع أبو شوشه كانت ممتازة، وكُنا دايمًا نزور بعض. كانوا يعرفوا عربي، يقرأوا ويكتبوا عربي. ما كان في بينا علاقات شغل بس كان في صداقات.

صارت الاوضاع تتوتر اكثر. بتذكّر مرة دخلت عصابات "الهجاناة" ونسفوا جسر بقلب البلد جنب عين الرز. بعد ما نسفوا الجسر صاروا بيجوا بالليل ويطخوا وينسفوا عشان نخاف ونطلع. إحنا كنا بالليل نتخبى بالمُغر، وبالنهار نرجع على المنسي. في ناس كانت تطلع من الخوف من بيتها وتنسى أولادها بالبيت.

بالمنسي كنا حوالي عشرة أو خمسة عشر عائلة. اجتمعنا وقررنا إنو نطلع من المنسي لفترة لحد ما تهدأ الأوضاع. ولليوم ما رجعنا. بعد كام يوم من ما طلعنا دخلوا على المنسي ونسفوها وهدوا كل بيوتها. إحنا طلعنا بشهر خمسة أو ستة سنة ١٩٤٧، كانت بداية الحصيدة.

بتذكّر مرّة إنو سيارة لجيش الإنقاذ عملت حادث وقلبت. وإحنا صغار كنا دايم نروح نتفرج على جيش الإنقاذ وعلى سلاحهم. كنا متأملين إنو جيش الإنقاذ راح ينتصر على اليهود. بس ما صار. وانسحب الجيش. كان مركز جيش الإنقاذ باللجون.

بعد ما طلعنا قدمنا دعوى للمحكمة عشان نرجع على أرضنا. معنا لليوم أوراق وكواشين بتثبت إنو هاي الأرض إلنا، بس المحكمة قررت إنو هاي منطقة عسكرية ممنوع السكن فيها. اليوم الدولة مأجّرة الأرض للكيبوتسات وبتربح منهم. في كمان محطة بنزين مبنية اليوم على أراضي المنسي.

מוחמד מוניב זיד מצביע
לעבר בית הקברות של הכפר
محمد منيب يؤشر نحو مقبرة القرية

Abu Shusha
Ein hash Shofet
Al Mansi
Megiddo
Tall al Mutasallim
Tall al Asmar
Kh. Beit Ras
Kh. al Weibida
Al Kafrin
Mgt. Khudeir
Musheirifa
Kh. al Baiyada
Ein al Balata
Kh. al Buweishat
Al Murtafi'a
Zalafa
Musmus
Ein Ibrahim
Mu'awiya
Kh. al 'Iraq
Kh. al Batin
Kh. Milhim
Rummana
Umm al Fahm
Kh. al Biyar
Kh. Jarrar
Sh. Iskandar
Kh. Khor Saqr
Sh. Khalaf
Qasr al Feid
Kh. 'Ein as Sahla
Kh. Umm ar Rihan
Barta'a
Kh. Barta'a
Kh. Tura